

MAGYAR-ZSIDÓ SZEMLE.

SZERKESZTIK

Dr BLAU LAJOS ÉS Dr MEZEY FERENCZ.

NYOLCZADIK ÉVFOLYAM.

BUDAPEST,

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1891.

ORSZÁGVILÁG.

Landsbergi levél.

Tisztelt Szerkesztőség!

Minden félreértés kikerülése végett mindenekelőtt megjegyzem, hogy Landsberg a/W. kelt e levél, nehogy a t. Szerkesztőség, ha meg akarna tisztelni látogatásával, úgy járjon mint folyóiratuk, mely csak egyszerűen Landsbergbe lett czímezve, és azért előbb Deutsch L.-ből Wendisch L.-be és onnét ismét Landsperg in Ostpreussenbe vándorolt, míg végre rám akadt és a rég nélkülözött nyugalmat ismét visszanyerte. Mitután pedig egy folyóirat olvasó közönsége — minthogy bizonyos tekintetben egy községet képez — együvé tartozik, csak számíthatok arra, hogy egyik-másik olvasó is betekint hozzám, ha erre veszi útját. Hogy kedves vendégemnek tekinteném, arról tán nem kell biztosítanom, hisz mindenesetre hazám szülöttjét is üdvözölném benne.

A város fekvését illetőleg talán érdekes lesz megtudni, hogy Schwerin városának közel szomszédságában van, a honnét félszázaddal ezelőtt Getsch Schwerin rabbi név alatt ismertessé lett néhai bajai rabbi, főt. dr. Kohn budapesti rabbi nagyapja kivándorolt. Vannak még egynehányan községem tagjai közt, a kik ismerték, és egy itteni családnál büszkélkedve mutatták hírneves rokonuknak, a magyar főváros rabbijának arczképét, a ki a képen mint fiatal rabbijelölt, rokonai körében foglalt helyet. »Mégis csak örülhet magyar hazám e cserén — gondolám magamban e kép láttára — midőn e vidék származottja az ő gyermeke lett, míg én a magyarföld szülöttje e vidék polgára lettem.«

És minthogy én itt vagyok, úgy tartja bizonyára a t. Szerkesztőség is, Landsberg a/W. különösebb érdekességre tarthat igényt, mert hiszen csak számot tesz azon tény, hogy

az orsz. rabbiképző-intézet egyik hallgatója — már mint én — Németország egyik községében nyert rabbi-székét. Az igazat megvallva, jórészt a berlini rabbi, főt. dr. Maybaum és dr. Rosenzweig urak hathatós pártolásának köszönhetem, hogy ide kerültem.

Talán tanulságos azon tény, hogy míg egy hazai hitköz-ségben, a melynek rabbi-székére jelölve voltam, hírlapi agitá-cziót kezdtek ellenem csak azért, mert magyar kiejtésem nem aranytiszta és érezhető volt rajta, hogy a magyar felföldön ringatták bölesőmet, addig az itteni közönség nem ütközött meg német kiejtésem teljesen idegenes hangzásán, jeléül annak, hogy sokkal toleránsabb, mint hazánk zsidóságának még műveltebb tagjai is. Azt meg kell hagyni a német zsidóságnak, hogy sokkal műveltebb, sokkal szabadelyűbb a vallási gyakorlatban és toleránsabb nézeteiben, úgy hogy, mi türés-tagadás benne, nincs okom fájlalni, hogy a türelmetlenség elől szabadulnom sikerült, a mely sajnos, még annyira otthonos hazánk községei-ben és oly szomorú képet nyújt az uralkodó közszellemről — hábár nehezemre esett — hogy egyszersmind magyar voltomat is felkellett adnom. De azért reményelem, nem zárnak ki kö-rükből, nem tagadnak el és nem fordulnak el tőlem magyar hitrokonaim, és miután a t. Szerkesztőség szives volt előttem megnyitni b. folyóirata hasábjait, azon leszek, hogy többször érintkezzem ez úton magyar hitsorsosaimmal is, a kik számára itt szerzett tapasztalataim itt-ott talán hasznos útmutatásul szolgálhatnak.

Ugyan sokkal rövidebb ideje vagyok itt, hogy sem beha-tóbb tanulmány tárgyává tehettem volna a német viszonyokat, azért mégis arra határoztam el magam, hogy legalább arról referálok, a mit már ismerek, a mi már most is tudomásomra jutott; még pedig, hogy az itteni zsidó pap helyzetét megvi-lágítsam és községem állapotát ecseteljem, a melynek képe nagyjában megfelel Poroszország többi községeinek.

A rabbi állás a porosz hitközségekben másképp van szer-vezve, mint minálunk, már azért is, mert a törvényhozás majd-nem teljesen semlegesen viseltetik a papi állás betöltésével szemben. Hiszen nincs is oka e kérdéssel foglalkozni, miután az anyakönyv és az avval járó ügyek nem a rabbihoz vagy paphoz, hanem a »Standesamt«-hoz tartoznak. Tudvalevőleg az

általánosan kötelező polgári házasság már itt rég törvényre lett, és az állam közege nem kérdezi — azaz teljesen egyre-megy — mily vallásfelekezethez tartozik egyik vagy másik fél, nem is kérdezi, vajjon egyházi szertartás szerint meglett-e kötve a frigy; törvényes minden házasság, a mely előtte hi-ratalában az előmutatott okmányok alapján történt és így eleje van véve mindazon kérdéseknek, a melyek utóbbi időkben oly élénk ellentétbe hozták a magyar kormányt az egyházi körökkel. Daczára annak, alig hiszem, hogy van eset, hogy az egyházi ünnepélyes és vallásos szertartás elma-radna házasságkötés alkalmával, ha csak nem tartozik a két fél különböző vallásfelekezethez. Itt mindjárt utalhatok a sta-tisztika által kimutatott tényre, hogy vegyes házasságok meg-lehetős ritkák. Így 1889-ben 2653 férjhez ment zsidó nő közt 150 keresztény férj felesége lett, míg 156 zsidó férfi nem hit-rokonai köréből választotta volt életpárját. Ha — mint a szent-írás szavaiból II M. 34. 16. és a bölcseknek ezekhez fűzött megjegyzéseiből is kitünik — a feleség túlsúlyt tud szerezni az ő vallásos felfogásának a családi élet keretében, akkor veszte-günk ez esetben csak hat főt számlálna.

Elég az hozzá, nem kell attól tartanunk, mint ezt Né-metország példája mutatja, hogy felekezetünk és felekezeti éle-tünk kárára lenne a kötelező polgári házasság behozatala. Ha nem tévedek hazánkban ma ép oly gyakori lehet a zsidó és a nem zsidó közti frigykötés, csak azon különbséggel, hogy a zsidófél kiténi kényszerül.

Hogy visszatérjek a rabbi helyzetének ecsetelésére, mint mondám, az államra nézve teljesen közömbös, választ-e a köz-ség papot vagy nem és azért ez irányban nem is érvényesíti befolyását. Daczára annak, alig van valamire menő német köz-ség, a hol lépzett rabbi és hitszónok nem volna alkalmazva. Ez onnét is van, mert a hitszónoklat annyira honossá lett, — és a hitszónoklatot még a legkonzervatívabb álláspontot elfog-laló hitközség is megköveteli — hogy ünnepélyes istentisztelet a nélkül alig képzelhető, úgy hogy szokássá lett minden egyes ünnepnapon és minden második szombatán hirdetni Isten igé-jét. Másrészt egyes német imák behozatala által — így a szom-bat és ünnepnapok előestéjén, a thóra kiemelése alkalmával, a királyért szóló ima — része lesz a papnak minden istentiszte-

let emelésében, és azt hiszem, nem az ájtatosság és ünneplésség kárára van, ha ezen imákat ép a pap mondja. Huzamosabb ideig, mint ez nálunk divó szokás üresedéskor, nem marad község pap nélkül. Így az itteni község elődöm távozásával — a ki, mellesleg megjegyezve, szintén magyar, moóri születésű volt, dr. Fessler, most Halle a S. rabbija — rögtön pályázatot hirdetett és több próbaszónok meghívása után, a nagy gyűlés — a melyre a község összes tagjai egybehíva — az alapszabályzat értelmében a választmány által ajánlatba hozott három jelölt között választott. Az állomás betöltéséről és elfoglalásáról azonban csak akkor lehetett szó, miután a kormány a választást megerősítette, mert annyiban felügyeleti jogot biztosított magának. Sőt az előjáróság tagjai is csak a kormányelnökség — megfelel a főispáni hivatalnak — jóváhagyásával végezhetik tisztjüket. Az évenkénti adókievetés módzata és meghatározása is az elé terjesztendő. Másrészt a kormány annyiban gondoskodik a hitközség épségben maradásáról, hogy rendeletileg kimondta, hogy mindegyik község területén lakó izraelita a hitközség kultuszához hozzájárulni tartozik, így az önkénynek és a szakadásnak eleje van véve, a mitől különben a fennálló viszonyoknál fogva sem kell tartani. Mert ha mindegyik — mint mindenütt — más-más nézetten van is egyes dolgokban, nagyobbára minden szélsőségtől ment irány lett uralkodóvá és ha, fájdalom, a közömbösség itt is meglehetősen arányokat ölt, még sem annyira bántó, mint hazánk sok hitközségében.

A rabbiban leginkább a hitszónokot keresik és tisztelik, és a rabbi cím csak gyéren hangzik fel. Kötelességei és jogköre a legpontosabban vannak szerződésileg megállapítva, hogy minden esetleges konfliktus kikerültessek. Hogy milyen pontos a körülhatárolás, annak illusztrálására szolgáljon, hogy a szerződésben az is kitétetik, hogy mindazon szombatokon, a melyen hitszónoklat tartatik, a *shabbat* (selisi) a papot illeti meg: — Minden vallásos és rituális kérdés az ő fóruma elé tartozik, szava döntő, a mihez az előjáróságnak semmi köze. Esetleges változtatások alkalmával azonban az előjáróság jóváhagyása kikérendő. Másrészt kötelei mindazok, a miket a szokás és hagyomány megállapított. A hitszónokláson és hitoktatáson kívül a sechita felügyelet

esketések, a get és chaliczával járó szertartások végzése és minden a 13-ik évet meghaladó egyén elhalálozása esetében a papi köntösben a gyászokcsit kísérni és a sir fölött a szokásos imát mondani. A kántor segédlete ez utóbbi esetben elmarad, és így sokkal többet ölt a gyászszertartás, a mely csakis a gyászszeszédből és az azt befejező imából áll. A közsorúk kultusza, sajnos, itt már annyira elharapódzott, hogy még a legjámorabb is természetesen tartja, rokonok vagy közelállók elhalálozásakor ily módon is kifejezést adni részvétnének. Egyébként a pietás a siur és a kaddis de-rabbonon mondásban is nyilvánul és tán 40-50-re mén azon emléknepok száma, a melyeken a rabbi a község halottjaiért a kegyelet ezen adóját lerója. A szokás különben még más köteleket ró a papra, így minden komaság út illeti, lakomán felköszöntője el nem maradhat, minden gyászos és örömteljes alkalmaknál ott kell lennie, úgy hogy tényleg nincs fontosabb aktus az életben, a hol nem jut tevőleges szerepe a papnak. És így, miután fiatallal, öreggel érintkezik, lassankint igazi lelkipásztorra lesz, a ki teljesen községének él és mintegy központját képezi a felekezeti és társadalmi élet összes nyilvánulásainak.

A mi a község intézményeit illeti, mintegy kis világ magában véve szintén ama ismert három oszlopon nyugszik, Thóra Abóda és Gemiluth Chaszódim. A jótékonyaságról két egylet gondoskodik, a »Haszpókath Ebjónim« egylete, a mely a szegények gyámoltását tűzte ki feladatául, a másik nagyobb, kölcsönösszegekkel szorult helyzetbe jutott zsidó iparos vagy kereskedőnek nyújt segédkezést. Mind a két egylet azonban azon szerencsés helyzetben van, hogy több ezer márkára rúgó vagyona évről-évre szaporodik, mert az itt tartózkodó 140—150 zsidó család közt alig van kettő-három, a ki anyagi támogatásra szorulna. A zsidó lakosság itt is, daczára hogy a 28000 lelket számláló város alig 3% képezi, előkelő helyet biztosított magának szorgalma és takarékosága által.

Az istentiszteletet egy meglehetősen műveltséggel bíró orosz származású kántor — a ki egyszersmind metsző is — vezeti. a kinek fáradozásának azonban mindeddig nem sikerült kart szervezni, mert az ahhoz való gyermekek szombaton is az iskolában vannak elfoglalva. Ez okból elmaradt az orgona behozá-

tala is, a mi már évekkel ezelőtt tervbe volt véve, és a melynek megszerzésére 1000—2000 markányi legatum is le lett téve az előjárásnál. Sokkal közelebb áll a megvalósuláshoz egy más javaslat, a mely oda irányul, hogy fűtés rendezessék be a zsinagógában, nehogy a télibb hónapokban a hidegség folytán visszatartassanak az ajtatosok a templom-látogatástól. Csudálom, hogy — tudtommal legalább — Budapesten nem foglalkoztak e kérdéssel, pedig nem csekély kárára van az ajtatosságnak, ha didergő hideg dermedti a tagokat az istentisztelet alkalmával, és ez is egyik oka, hogy a templom-látogatók száma annyira ritkul. Ha Bécs és Berlin nagy templomaiban keresztülvihető volt, hogy téli időnyben is kellemes melegség áradjon el a templom csarnokában, nem tudom, miért nem volna megvalósítható Budapest zsinagógáiban?

Zsinagógánk csinos templomépület — az ötvenes években épült — és körülbelül 500 személyt fogad magába. Persze csak a nagy ünnepek alkalmával telik meg. Szombaton hitrokouaink java része keresete után néz, mert, fájdalom, ezen napra esik a heti vásár.

Templomi rítusunk a régi, az imákban nem történt változás, csak az ünnepnapokon marad el egynéhány piút — a mi persze elődeimnek köszönhető. Üdvös és utánzást érdemlő intézkedés, hogy a tóra-felolvasást annyira zavaró »mi sebérach« elmaradt. Különös eseteknél, bar-miczva, gyermeki névadás alkalmával, vagy ha fiatal házaspár először jelenik meg a templomban, ezt a pap által mondott megfelelő német áldászeri ima (»Einsegnung«), mely a királyért szóló imát követi, pótolja, a mi az illetőkre nézve sokkal épületesebb, mintsem a meg nem értett »mi sebérach«, a mit csak adóprésnek szoktak tekinteni. És még egy utánzásra méltó berendezést akarok említeni, a mi nem kevésbé felemelő: a péntek esti »Nichum Abélim« szép szokását. A pap a kántorral együtt egész az ajtóig a gyászolónak elébe megy, a míg a község álló helyzetet foglal el és a szokásos héber megszólításon kívül egy pár megfelelő vigasztaló német szót intéz az illetőkhöz. A részvételnek illetően kifejezése nemcsak az illetőkre, hanem az egész közönségre is lélekemelőleg hat. Nem tudom, mi okból maradt el hazánk némely modern hitközségében ezen régi, szép zsidó szokás. Most még a tóra tanításáról számolok be. Erről az e

szépra alakult Talmud-Tóra egyesület gondoskodik, a mely egy boroszlói volt tanító-szemináriumot végzett hittanítót alkalmazott, hogy az alsóbb osztályok hittanítását vezesse. Miután külföldre intézetet látogat a tanuló ifjúság, a Talmud-Tóra terem — a melyeket a város saját iskolájában bocsátott az egyesület rendelkezésére — képezik a központot, a hol a meghatározott órákban egybegyűl a tanulóereg, hogy a hitoktatásban részesüljön. Határozatilag ugyan ki van mondva, hogy minden 7—14 éves gyermek köteles a Talmud-Tóra nyújtotta hitoktatásban résztvenni, csakhogy miután a hittan nem kötelező tantárgy, előfordul, hogy egyes szülő egyáltalában nem, vagyis nagyon későn küldi gyermekét a Talmud-Tóra iskolájába. Ennek az állapotnak remélhetőleg véget vet a most alkotandó népiskolai törvény, mely kötelezővé akarja tenni a hittan tanítását. Három csoportra van osztva az oktatandók száma — még pedig fiúk és leányok külön — a két alsó csoport a hittanító, a legfelsőbb a rabbi vezetésére van bízva. Miután hetenkint 4—4 óra jut egy csoportra, mégis többre lehet menni, mint a magyar állami intézeteknél divó két órás hitoktatásnál. Azért itt is sok kívánnivaló marad hátra. Kiterjed az oktatás a bibliára eredetiben, a héber grammatika segélybevételével, a bibliai és zsidó történetre, imák fordítására és a szertartásos élet ismertetésére. A katechétikus oktatás a kilépőkre vár, a kik két évi tanfolyamban a *konfirmációra* előkészítendők.

Az itteni real-gimnázium felsőbb osztályának növendékei is hetenkint 2—2 órás hitoktatásban részesülnek, a mi nem a tanulóktól beszédett hittandíj által, hanem állami dotációból honoráltatik, a mi mindenestre méltóbb helyzetet is teremt. Négy száz tanuló közt különben nincs több 23 izr. növendéknél, és mégis vannak egyes lármázók, a kik panaszkodnak, hogy a zsidók elárasztják a tudományos pályára előkészítő középiskolákat. Persze csak az antisemitizmus hozta e vádat felszínre, a mely mozgalom ellen, hála Istennek, hathatós ellenmozgalom kezd támadni. És ép úgy, mint Németország az antisemitizmus hazájának neveztetik, mert innét indult ki e ragályos kór, a legújabb időben alakult antisemitaellenes egyesület életbehívása által, a melynek élére a keresztény társadalom legelőkelőbbjei állottak, ama sokkal dicsőbb elsőbbséget bizto-

sította magának a német társadalom, hogy elsőnek határozza el magát, hogy hatalmas összműködés által gátot vessen a vérszes kór tovaterjedésének. De erről majd jövőre, a midőn alkalmam lesz mindazon tünetekre utalni, a melyek hivatják a keresztény közvéleményben javulást előidézni, és azon mindig hatalmasabban érvényesülő törekvésre figyelmeztetni, a mely protestáns körökben az egyház dogmája és az orthodox szemlélem ellen irányul, a mely a vallás kérdéseire fordítja a közfigyelmet. Ezen mozgalom nemcsak azt fogja eredményezni, hogy a protestantizmus óriásit közeledik a zsidó vallásos felfogáshoz, hanem azt is, hogy zsidó körökben is tisztulnak majd a nézetek és a közömbössé vált zsidókban is ébredni fog a zsidóság és tana iránti tisztelet és szeretet. Addig is Isten önökkel.

Landsberg a/W.

DR. ELSASS BERNÁT.

Olasz evangélikusok az antisemitizmusról.

Felhivom a t. szerkesztőség figyelmét azon lapszemlére, a mely a »*L'Italia Evangelica*« ez évi 4. számában a híres flórenczi történész, Comba Emil tollából megjelent. Így szól:

»A Civittà Cattolica befejezte a zsidó-kérdés fölötti felelősségét. Kiváncsiak voltunk a végén, hol a gyógyszerekről értekezik. A magáét nem meri elárulni, ámbar sejteti vad túrelmetlenséget valló nézeteit. Arra szorítkozik, hogy szemlét tart a javasolt szerek fölött (l. Civ. Catt. dec. 20.). Azt mondják: Vegyék el a zsidóktól a pénzüket, aztán kergessék el őket. — Igazán, az elkobzás igazságos lenne, mondja a jezsuiták folyóirata, mert vagyonukat uzsorával szerezték. Igaz, nem minden zsidó rabló; de a történelem nyújt példát az ily elkobzásra és kiűzésre. Csakhogy ez a kérdés: ha minden országból kiűzik a zsidókat, hova menjenek? Nem, hagyjuk őket csak itten, de örködjünk fölöttük jó törvényekkel, mint a Pápák tevék. — Azt mondják: tiltsák el, hogy az idegenek földbirtokot szerezhessenek s a zsidók tekintessenek idegenekül. De ez nem elegendő, jegyzi meg a loyolai varjú; a tökéltülpapjai ellen is kellene törvényeket hozni, mert ez képezi

az európai zsidóság életerejét. — Mondják: a kérdés megoldatnék, ha Izraél a keresztyén hitre térne. E megtérés bizonyára bekövetkezik majd, ámde minő jelek mutatnak erre most? kérdi az illedelmes károgó. Hiszen, fájdalom! szabadkőműves kormányaink vannak; ha nem így volna, egyszerűen viszatérnénk; — a Krisztushoz! — dehogya! a középkorhoz, s ha lehet Canossába. — Különben, mondja ezek után Comba, az oroszok csárja egyre üldözi a zsidókat, protestánsokat és katolikusokat; Franciaország, a szabadság, testvériség és egyenlőség könnyűvérü lovagja, hallgat; hallgat a német császár is és Manning bibornoknak engedik át a tiltakozás dicsőségét. Egy maroknyi Valdensekért tudtak egyszer protestálni. *És ma mennyi gyávaság!*« — Ugyane lapban olvassuk, hogy a jó Valdensek megijedtek, midőn megtudták, hogy az ez évben Flórenczben tartandó evangéliomi szövetségi nagygyűlésre Stöcker is készül eljönni, és megirták neki; »*Valdenses és zsidók századokon át társak voltak a rabszolgaságban, az olasz evangélikusok rajongnak a szabadságért, s a flórenczi gyűlés legyen fényes feltüntetése a hitnek, de egyszerűs mind a szabadságnak is.*« Ezt nem akarjuk megzavartatni. S a volt udvari pap kijelenté, hogy teljesen egyetért a flórenczi bizottsággal.

Flórencz, január hó.

K. W.

ORSZÁGVILÁG.

Landsbergi levél.

T. Szerkesztőség!

Mielőtt rátérnék azon mozgalmak jellemzésére, a melyekről utolsó levelemben fűtőlag megemlékeztem, a melyek a keresztény társadalomban megindultak és vagy közvetlenül vagy közvetve a zsidó viszonyok és állapotok javulását is fogják eredményezni, szükségesnek és előbbrevalónak tartom, hogy azon zsidó-intézményekről és egyletekről számoljak be, a melyek a Németország területén lakó zsidóságot egyesíteni törekednek, és a melyek áldásos befolyásukat a felekezeti életre máris érvényesítik.

Legelső helyen említendő a német községek szövetezte, a »Deutsch — I s r. G e m e i n d e b u n d«, a melynek hatásköre mindinkább szélesbedik. Célja és feladata alapszabályainak első pontjában pontosan körül van írva: *A német iz. községek közigazgatási, jótékony és művelődési intézményeinek pártolása és előmozdítása.* Ezen cél elérésére törekszik:

1. azáltal, hogy a közigazgatás és a szervezkedési ügyekben szerzett tapasztalatokat és értesítéseket gyűjti.
2. Szegény községeket anyagi segélyben részesít.
3. Hittanításról és hittanítók kiképzéséről gondoskodik.
4. Intézkedik, hogy a község hivatalnokainak penziójáról és elhalálozásuk esetében családjukról kellően gondoskodva legyen.
5. Oly intézetek felállításáról gondoskodik, a melyek a közművelődést zsidó körökben előmozdítják.
6. Oda hat, hogy az ifjuság a kézmű, földművelés és ipar különböző ágaiban kiképzést nyerjen.
7. Beteg és szegény egyletek gyámolítása által.
8. Intézkedik, hogy a vándorkoldulás megszünjék és hogy a szabadon bocsátott államfogyokról gondoskodva legyen.

9. Végül gyűjti és feldolgozza a statisztikai adatokat és helyes ismereteket terjeszt a zsidó tanról és történetéről.

Minden vallásos és rituális kérdés fejtegetése, valamint politikai kérdések tárgyalása az egyesület működési köréből ki van zárva.

Hatalmas programu, melynek minden egyes pontját megvalósítani törekszik és melynek egy részét már meg is valósította.

Mintán minden vallásos és rituális kérdés tárgyalása kebeléből ki van zárva, a D. I. G. B. oly központot képez, a mely a legkülönbözőbb irányú községeket egyesíti magában. Ezek a közös érdekek azok, a melyek alapján hazánkban is egy nagy egységes szervezet létesítésén a lényegileg ugyanazonos célok elérésére egybehívott congressus meghiusulása óta a jobbak eddig, fájdalom, kevés eredménnyel törekcsenek.

Sajnos, hogy orthodox testvéreink türelmetlenségükben annyira bizalmatlankodnak. Sőt itt is a boldogult Hirsch Samson Rafael kezdeményezésére egy külön egylet alakult, daczára, hogy a Gemeindebund vallásos kérdésekben teljesen neutrális álláspontot foglal el. De még dr. Hildesheimer, a német konzervativismus feje sem tudta helyeselni e külön egylet alakulását és ő is rokonszenvez a hitközségi szövetkezet céljaival és törekvéseivel. És így remélhető, hogy lassankint Németország összes községei a szövetkezet soraiba lépnek. Nagyon hátráltatja az összes községek egyesülését azon körülmény, hogy az egyes államok és herczegségekben a hitközségeknek már törvényileg megállapított hierarchikus szervezetük van és a kisebb községeknek határozatai a konzisztóriumtól vannak függővé téve. De mindamellott a múlt évi jelentés szerint 441 hitközség körülbelül 350.000 lélek-számmal a G. Bund körül sorakozik, úgy, hogy ma már a felekezeti életben hatalmas tényezőt képez.

A Gemeindebund 1869-ben, mint a lipcei zsinat egyedüli életképes alkotása, Lehmann Emil drezdai ügyvéd kezdeményezésére és Kohner Mór buzgósága folytán létesült, a ki utóbbi 1877-ben történt haláláig e szövetkezet élén állt. Őt az elnöki tisztben Nachod Jakab követte, a kinek elhalálozásával 1882-ben a szövetkezet Lipeséből Berlinbe tette át székhelyét. A mostani elnök, dr. Kristeller S. titkos egészségügyi tanácsos, másodelnökök dr. Lazarus M. egyetemi tanár és

Hahn A. L. majnai Frankfurtban. Az elnökség kifelé, úgy mint a szövetség hivatalnokaival szemben, a szövetséget képviseli. A különböző teendők és ügyek végzése a választmányra van bízva, a mely a Gemeindetag által választott 18 tagból áll, a kik saját belátásuk szerint 36-ra kiegészíthetik magukat. A mostani választmány teljes száma is a német zsidóság legkiválóbbjait foglalja magában. Egyes kommissziókra osztva a Gemeindebund különféle feladatainak teljesítését fáradozik.

Másrészt a választmány egyes teendők végzésére vagy a G. B. érdekeinek megóvására Németország különböző vidékein delegáltakat jelöl ki, a kik a választmánynak időről-időre jelentést terjesztenek be. Leginkább a hitközség rabbija vagy előjárója vállalja magára e feladatot. Hatvanra megy azoknak a száma, a kik hol itt, hol ott a Bund érdekeit képviselik. A választmány csakis a Gemeindetagnak felelős, a mely a Bundhoz tartozó községek által kiküldött képviselőkől áll. Minden község több képviselőt küldhet ugyan, de szavazati joga csak egynek van, ha a község évi járuléka az 50 márkányi összeget nem haladja meg. Minden 100 márkányi magasabb járulékra egy-egy szavazat jut, csak hogy egy község leg-főlebb öt szavazattal bíró képviselőt jelölhet ki. Másrészt a nem képviselt községek egy a gyűlésen jelenlevő tagot bizhatnak meg a szavazatadási joggal, csak hogy ismét egy tag leg-főlebb öt szavazatot egyesíthet magában. Minden képviselő írásbeli felhatalmazást tartozik bemutatni. A Gemeinde tag a választmány által szükség esetén, de legalább minden negyedik évben egybehivandó; vagy hat hónap lefolyása alatt, ha 30 rendes tag az egybehívást sürgeti. Tárgyai a Gemeinde-tag gyűléseinek

1. A választmány jelentése az összes történetekről és a pénztár kezeléséről.
2. Három ellenőr kijelölése, a kik a pénztár kezelését felülvizsgálják.
3. A választmány felmentése.
4. Új választás és 5. a napirenden levő ajánlatok tárgyalása, melyek fölött a jelenlevők abszolút szótöbbsége dönt. Határozottá azonban az indítványok csak akkor emelkednek, ha a választmány ezeket jóváhagyja.

Legutolsó berlini tartózkodásom alatt alkalmam volt Budwig titkár úr szívélyes kalauzolása mellett a Gemeindebund otthonában is körültekinteni, valamint betekintést szerezni a szövetség munkálataiba is. Berlin legelőkelőbb város részében, a Sigismund-utca egyik bérházában, van elhelyezve az iroda, a mely az üléstermen kívül, három vagy négy szobát foglal magában, a melyekben az iroda személyzete dolgozik. A könyvtár is itt van. Ide fordulnak a hitközségek közigazgatási, tanügyi, jogi kérdéseikkel, a melyekre lehetőleg pontos és kimerítő választ nyernek. A jogi kérdések a jogi bizottsághoz, a tanügyek a tanügyi osztályhoz utasíthatnak. Azonkívül tömegesen érkezik ide levél a legkülönbélebb szövetséget hatáskörén kívül eső ügyekben, a melyek szintén, ha csak lehetséges elintézést nyernek. Így pl. egy kisebb község templomot építeni szándékszik, a szövetség irodája más községektől veszi be a templomépületek terveit és az ahhoz tartozó költségvetést. A szövetség egyik tagja fiát illetőleg tanácsot kér, hogy hova és milyen intézetbe küldje kiképzetés végett stb. és még így tartalmi kérdések sem maradnak válasz és elintézés nélkül. Rendes levelezést folytat az iroda 700 községgel és 1400 községi hivatalnokkal. A könyvtár jórészt adományok útján létesült és leginkább a Gemeindebund céljainak megfelelőleg van összeállítva.

Igy a legszélesebb és e tekintetben legteljesebb gyűjteményét találjuk itt Németországban a múltban és jelenben használatos hittan- és imakönyveknek. Másrészt statisztikai kimutatások és dolgozatok, valamint az antiszemita mozgalom folytán támadt zsidóellenes és védíratok képezik e könyvtár legfontosabb alkatrészeit, a mely a közhasználatnak át van adva. A könyvtár dr. Karpeles felügyelete alatt áll.

Egy harmadik teremben a statisztikai adatok feldolgozásán szorgosan munkálkodnak. 1885 óta ugyanis az iroda évenként egy statisztikai Évkönyvet bocsát ki, a mely kimutatást közöl Németország összes községeiről, azoknak lélekszámáról, előjáróságáról, hivatalnokairól és az egyes községekben fennálló egyetek és tisztviselőik neveit is tartalmazza, valamint az évkönyvben megjelent miniszteri körrendeleteket és hatósági intézkedéseket községi ügyekben.

A választmány ezen évkönyvön kívül időről-időre nyom-

tatott »Jelentések«-et közöl, a melyekben legfontosabb ténykedéseiről és a történekről számol be, valamint feladatainak megfelelőleg a vett községi értesítéseket a többiek tudomására hozza. A legutóbbi »Jelentés«, mint a 29-dik februárban adatott ki, a melynek első cikkében a választmány a szövetkezet egyik legbuzgóbb és legérdemesebb tagjáról, Klingenberg Józsefről emlékezik meg, a ki Oberingelheimban mult év november havában halt meg.

Miután a jelentés az újonnan belépett községek és tagok műveit közli, a Kristeller-féle alapítvány alakulásának történetét mondja el. Az ehök 70-dik születésnapja alkalmából a Bund az e célra rendezett gyűjtés eredményeként 14.500 márkányi összegét nyújtott át a jubiléusnak, hogy az ő nevével ellátva, mint külön alapítvány kezeltessék, a melynek kamatai zsidó ifjaknak a kézmű és iparban való kiképzésre fordítandók. E jelentés szerint továbbá a Friedrich Wilhelm Victoria-alapítvány előnyeiben, egy újabb határozat szerint, a zsidó tanítónők részesülhetnek. A Gemeindebund ugyanis, hogy a községi hivatalnokok életbiztosításáról kellően gondoskodva legyen, a Victoria életbiztosítási társasággal lépett összeköttetésbe, a mely késznek nyilatkozott, hogy községi hivatalnokokat a Bund közvetítése folytán kötött életbiztosítási szerződéseknél bizonyos előnyökben részesítse. Másrészt a Bund Friedrich Wilhelm Victoria nevű alapítványt létesített, a melynek kamataiból a biztosítási díjak fedezéséhez hozzájárul és fizetéseképtelenség esetében e díjakat vagy előlegeit vagy teljesen fedezi. A szövetkezeti iroda sürgetése, közbenjárása és támogatása folytán alig mulasztja el a községi hivatalnok, hogy családjá jövőjéről ekkép ne gondoskodjék.

Az említett alapítványokon kívül egyéb céljainak elérése, rendelkezésére áll a Gemeindebundnak I. »a német izr. kölcsönpénztár nők és leányok számára« leányok kiképzetésére Lipsében. II. Philippsolm-féle alapítvány, a mely 1875-ben létesült szegény községi hivatalnokok támogatására. III. Herxhener ösztöndíj-alapítvány zsidó képezdészek számára. IV. A Zunz-alapítvány zsidó tudományos művek és dolgozatok kiadására.

A rendes és rendkívüli tagok járulékaiból a Bund szegény községeket támogat, templom- és iskola-építésekhez meg-

felelősségeikkel hozzájárul, jótékony intézeteket istápol, hitoktatókat alkalmaz. szóval kitűzött feladatait tőle telhetőleg megvalósítani törekszik. Nem megszegényítő állapot hazánkban, hogy a szegény bözödujfalvi izraelita hitközség könyöradományokra szorul és hogy azok is oly lassan esepegnek?

A Gemeindebund hatalmas szervezete mellett igazán sivárnak tetszik hazánk községeinek egy szervezetlensége és fájdalmas érzés fog el, ha hazánk szomorú viszonyaira gondolok, és ha végigtekintek a közművelődési és jótékony intézetek hosszú során, a melyek Németország különböző községeiben fennállanak és virágzanak. Zsidó kórházak, sinylők háza, menhelyek öregek számára, egyletek és alapítványok a közművelődés emelése céljából, egyletek a kézmű és ipar terjesztésére, nyilvános zsidókönyvtárak, alapítványok községi hivatalnokok támogatására, felsőbb tanintézetek; rabbi és tanítóképezdék egész sorát mutat fel a statisztikai évkönyv, a melyeket egyenkint felsorolni hosszasan volna. Mindezeket önkénytelen adományokból tart fenn a hazánk zsidóságával számra nézve csekélyebb német zsidó lakosság. A német zsidóság esekélszik, a hazai zsidóság pedig kénytelen legjobb erejét a — hogy mást ne mondjak — korlátozottságból eredő kötekedés lenyűgözésére fordítani. A vallásos jakobinizmusnak a német zsidóság kebelében már nincs tere, habár itt sem hiányoznak egyes lármázók, a kik szinlelt fanatizmussal a zsidóság egy csekély töredékét önemésztő tűzbe akarnák hozni. Hála Istennek! csak nagyon kevesen állnak a hátuk mögött, mert a német zsidóság zöme sokkal műveltebb, semhogy az ilyen fraktifikáció céljából kibocsátott vészkiáltásokra hallgatna.

Még egy más egyesületről akarok beszámolni, a melynek létesítése szintén hazánkban részben a közömbösségen és részben még szomorúbb állapotokon mulik egy egylet, mely vallásos és ritualis kérdésekben döntő forumot képezne és melyre szintén fontos feladatok megoldása vár — a rabbi egyesület, a mely itt 1884-ben alakult. De erről és más egyébről a t. szerkesztőség engedelmével majd csak jövő levelemben.

Landsberg.

DR. ELSASS BERNÁT.

ORSZÁGVILÁG.

Landsbergi levél.

Tekintetes szerkesztőség!

Mult levelemben tett ígéretemet beváltandó, e sorokban a német rabbiegyesületek szervezetét és működését akarom ismertetni; azon reményben, hogy a magyar kartársak, buzdulva a német kollegák példáján, megteremtik a magyar rabbiegyesületet. Hazánk zsidóságának zilált viszonyai mellett kétszeresen égető szükség, hogy a kartársak egyesülve, a terjedő vallásos közömbösséggel szemben a kellő intézkedésekről tanácskozzanak és azoknak kiviteléről gondoskodjanak.

Hisz elég gyakran boszulta már meg magát a fejletlenség, az összetartás hiánya és gyakran csak a tervszerületlen, kapkodó eljárás okozta, hogy fontos vallásos kérdésekben az önkény döntött. A közszellem ébresztése, a rabbiméltóság emelése és kollégializmus fejlesztése, szerintem együtt járna az egyesület alakulásával. Különben, úgyhiszem, fölösleges hosszabbban kifejteni ily egyesület üdvös, sőt szükséges voltát. Különösen ha tényekre hivatkozhatom és azután a példa az, a mi leginkább hat, hadd mondjam el, mikép alakult, mikép szervezkedett és mit tett eddig az itt fennálló rabbiegyesület. 1884. év június havában értekezletre hívták egybe a berlini rabbik kartársait az antiszemita támadásokkal szemben tanúsítandó eljárás megbeszélése végett, és ez alkalommal az egybegyűlt lelkesedéssel fogadták az indítványt, hogy egyesület létesüljön, mely rendszeressé tegye a kartársak egymással való érintkezését. Az indítvány ez egyesület céljául és feladatául tűzte ki, hogy 1. odahasson, hogy a zsidóság és tana, úgy kifelé, mint

befelé, támadások ellen megvédessék; 2. hogy közös ügyeknél rendszeres és egyöntetű eljárás követtessék; 3. alkalmat nyujtsen, hogy a kartársak hivatalos funkciók és teendők iránt tájékozódhassanak és egymásközt tárgyalhassanak. Továbbá lehetővé akarja tenni, nagyobb irodalmi munkánál, az egyes erők közreműködését, és örködni kíván a rabbihivatal méltósága és a kartársak érdeke fölött.

Ezen program alapján készült az alapszabálytervezet melynek kidolgozására a jelenlevők egy bizottságot küldöttek ki miután az egyesület megalakultnak nyilvánították.

Az egyesület neve »Német rabbiegyesület.« Feladatai:

a) a vallásos érzelmek fejlesztése a hitsorsosok közt;

b) a zsidó tan méltóságának megóvása támadások- és alapítványi vádakkal szemben;

c) a rabbiállás méltóságának megóvása;

d) az egyesület tagjainak támogatása tudományos munkásokban és hivatalos teendőiknél.

Tagja lehet Németország területén működő rabbi, a ki az egyesület pénztárához évi 10 márkányi tagsági díjjal hozzájárul.

Az egyesület ügyeinek vezetése egy kilencz tagu központi választmányra van bízva, mely Berlinben székel és a melynek élén az elnökség — elnök, pénztárnok, jegyző — áll, a folyó ügyek elintézésére. A központi választmány köteles évenként legalább egyszer gyűlést tartani. Határozathozatalra öt tag jelenléte szükséges. Rendkívüli gyűléseket az elnökség esetről-esetre belátása szerint vagy három tag kívánatára hív egybe. A választmány az egyesület vagyona fölött rendelkezik és az ajánlatba hozott javaslatok fölött dönt. Tevékenységéről a két évenként egybehívandó közgyűlésnek tartozik beszámolni. A közgyűlések — a melyre az összes tagok meghívandók — felváltva Németország különböző vidékein tartandók. Ezek szolgáljanak alkalmul a tagtársak személyes érintkezésére és a személyesen váltott eszmecserére. Napirendje a közgyűlésnek: a választmány és az elnökség jelentése, a pénztári számadás, a központi választmány tagjainak választása, a benyújtott ajánlatok fölötti tárgyalás és nyilvános előadások tartása.

Az egyesület megalakulásával a választmány első teendője volt, hogy munkatervet készítsen, és tizenöt három-három tagu

bizottságot jelölt ki az egyes tételek kidolgozására, a melyek közül említendők: *a)* általános tanterv készítése a hittan oktatásra nézve a népiskolák és középiskolák számára; *b)* hittanfelügyeleti kerületek és a hittanfelügyelet szervezése; *c)* a vándortanítók intézményének meghonosítása oly egymáshoz közelebb fekvő kisebb községek számára, a melyek egymaguk hittanait nem alkalmazzák; *d)* ifjúsági istentisztelet módozata; *e)* előkészületek megtétele egy zsidó lap szerkesztésére a zsidó ifjúság számára; *f)* zsidó ifjúsági könyvtár berendezésére vonatkozó szabályzat; *g)* nyilvános előadások tárgysorozatának megállapítása stb. Mind olyan feladatok, a melyek a hitoktatást és a vallásos életet emelni vannak hivatva.

Az első nyilvános közgyűlés 1887. július havában tartott meg Boroszlóban a boldogult Joel elnöklete alatt, a ki maradandó emlékü beszéddel nyitotta meg e gyűlés tárgyalásait. Miután az egylet alakulására visszatekintést vetett, fontosságára ráutalt és céljait kifejtette, rátért azon kérdésre, vajjon rituális változtatások és az ezek fölötti tárgyalások felveendők-e az egylet munkaprogramjába. »Vestigia terrent« ez az ő véleménye. Jórészt ezek adtak alkalmat a múltban az egyetlenségre és eredményre nem igen vezettek.

Az e század elején megindult reformmozgalom jogosult volt, ma czélszerűtlen és időelőtti esetleges változtatásokról disputálni — mert sokkal fontosabb érdekekről van szó: a vallásos közömbösség elhárítása a jelen rabbinemzedék feladata.

Ha pedig a rituális kérdésekre is kerülne a sor, zárt ülésben tárgyalandónak véli és esetleges változtatásoknál óvatosságra int és a tradíció és a történeti fejlődés szigorú tekintetbevételét ajánlja. — A tárgyalások alkalmával élénk eszmecsere fejlődött ki az ifjúság nevelését előmozdító intézmények fölött. A disszkusszió azután a talmud körül forgott, mely megbeszélés eredményekint azon ajánlat lett határozatilag kimondva: hogy a rabbi-egyesület szakavatott tudósokkal összeköttetésbe lépjen s e közreműködés egy oly encyklopaedikus mű kidolgozásáról, a melyhez a talmud összes tartalma a legkülönfélébb tudományos szakmák szerint tárgyalassék és etnikai oldaláról megvilágíttassék.

Dr. Bloch poseni rabbi és dr. Rippner glogau rabbi

fölolvasásai szélesebb körök figyelmét vonták e közgyűlésre. Társas mulatságok emelték a tagtársak együttlétének örömét. Ezóta a központi választmány kétszer gyűlt egybe. Így 1889. év január első negyedében, a midőn a szombati ünnepnapon való irás iskolai kényszere ellen szólalt fel. A miniszteri rendelet értelmében most mindegyik zsidó tanuló a szülők kívánatára — az irástól, sőt az iskolalátogatástól szombati ünnepnapon felmentendő. A rabbi helyzetének javulására és ünnepnapon szóba hozatott, hogy az egyesület a képviselő ez alkalommal szóba hozatott, hogy az egyesület a képviselőhöz folyamodjék, hogy a rabbik is, úgy mint a bevett felekezetek lelkészei, a községi adófizetések alól felmentessenek. Szóba került továbbá egy pénztár létesítése rabbik özvegyei és árvái számára. Legfontosabb határozata volt e gyűlésnek, hogy a ritus kérdései az egyleti gyűlések tárgyalásaiba felvehetők, de a közgyűlés elé csak akkor terjesztendők, ha a központi választmány a szóba hozott ajánlatot jóváhagyta.

Múlt év decz. 30. és 31-én ismét egybegyűlt Berlinben a központi választmány, a mely gyűlésnek főtárgyát a képviselőházhoz benyújtandó kérvény képezte — melynek a népiskolai törvény szövegezése azon aggodalomra adott alkalmat, hogy a zsidó hitoktatás nem fog kötelezőnek tekinteni.

A törvény szövegének e szerinti módosítását kérvényezték, hogy minden kétség ki legyen zárva a zsidó hittanítás kötelezettségét illetőleg. — Mindeddig határozott törvényi intézkedés nincs — és jórészt a tartományi kormányelnökség rendeletei mértékadóak. — Egyuttal kifejezést adott e gyűlés azon reményének, a mire a tagokat egyszersmind felszólította, hogy senki a zsidóságot illető fontosabb nyilatkozatoknál az egyleti elnökség tudomása nélkül ne vegyen részt, hogy egyrészt egymástól eltérő nyilatkozat ne lásson napvilágot és egyöntetű eljárás lehetővé tétessék, másrészt, hogy az egyesek meggondolatlan és elhamarkodott véleménynyilvánulástól meg legyenek óva. Az ez évi közgyűlés aug. 3. és 4-ére ki lett tűzve az elnökség által megjelölendő helyen. Egyéb tárgyai e gyűléseknek a pénztár kezelését illették. A befolyt tagsági díjakból a nyomtatványok költségei és a központi választmány tagjainak utiköltségei fedeztetek. Hogy a közgyűlés látogatása a tagok részére nagyobb anyagi áldozat nélkül lehetővé tétessék, az egylet odahatni törekszik, hogy az egyes

községek az utazás költségeinek fedezéséhez hozzájáruljanak, mert végül is a község szolgálatában értékesíti a rabbi a grúléseken szerzett tapasztalatait. Az egylet tagjainak száma 90, a mely szám idővel remélhetőleg nagyobbodni fog.

A határozatba ment ajánlatok kidolgozására egyes bizottságok lettek kijelölve, így az egyik az iskolák statisztikájával foglalkozik, a másik a talmudi encyklopaedia kidolgozását előkészíti. Külön bizottság alakult, mely tagtársak közti peres ügyek alkalmával ítélő fórumot képezzen. Így az egylet a közös feladatoktól és céloktól eltekintve, a tagtársak közti szolidaritást emeli, és a mi nem kicsinylendő momentum mélyes érintkezésre ad alkalmat, mi által bensőbb kollegiális viszony fejlődhetik. Különösen e tekintetből kívánatos volna hazánkban ily egylet alakulása, a hol, sajnos, a rabbik között meglehetősen rideg viszony uralkodik. Hogy miért....

De hagyjuk a személyes érdekeket szunyadozni — nincs-e annyi meg annyi közös kérdés, a mely hazánk modern műveltségű papjait egyesítené *lisztán* a közügy érdekében?

A hitoktatás zilált állapota és rendezetlensége magában elégséges volna, hogy a tagtársakat közös akcióra készítse, hogy közösen megállapított tanterv készüljön. — Másrészt mindazon intézmények, a melyek a vallásos élet emelését célozzák, — ifjúsági istentisztelet, ifjúsági könyvtár, nyilvános előadások — kell, hogy hazánk községeiben is meghonosodjanak. Hisz egyes községekben elvétve már fenn is állanak ily intézmények — de csak akkor terjednének el, ha időnkint a tagtársak egymást ösztönöznék és az e téren szerzett tapasztalatokat egymás közt kicserélnék.

De azon veszem észre magamat, hogy az ismertetésből az oktatásra és buzdításra csaptam át. Nehogy szerénytelenséggel vádoltassam, inkább bezárom leveletem és olvasóimra bízom a gondolatok tovább szövését.

Landsberg a/W.

DR. ELSASS BERNÁT.